

Projectverslag

Gregoriaans & Moderne Devotie in de Lage Landen

Schatgraven in ons cultureel erfgoed

Status: Def. - Versie: 3 - Datum: 19-08-2013

INHOUD

1. Doel, aanleiding en overwegingen	1
2. Projectonderdelen	2
3. Selectie en studie van de oude handschriften.....	2
4. Uitgave van het boek Lieder van Licht en Troost	3
5. Uitvoeringen door Trigon	4
6. Workshops en Masterclasses voor educatie en participatie van publiek	5
7. Samenstelling CD Songs of Peace and Consolation	6
8. Publiciteit.....	7
9. Organisatie	8
10. Evaluatie.....	8

1. Doel, aanleiding en overwegingen

Essentie van het project was het opdiepen en verbreiden van vocaal cultureel erfgoed uit Middeleeuwse handschriften met Gregoriaanse gezangen en liederen uit de periode van de Moderne Devotie (1350-1500).

Overweging was dat deze boeiende doch weinig bekende cultuur van Gregoriaans en liederen van eigen bodem in het Nederlands, Latijn en gemengd Nederlands-Latijn het zeker verdient om onderzocht, gezongen en gehoord te worden.

Uitgangspunt hierbij was dat iedereen die in muziek en in spiritualiteit is geïnteresseerd, deze muziek kan gaan ervaren. Niet alleen door ernaar te luisteren en erover te lezen, maar ook via actieve participatie, zodat men deze inspirerende oude muziek ook van binnen uit kan leren kennen en beleven.

Dit project voldeed daarom geheel aan de algemene doelstellingen van de stichting Key2Singing: het bevorderen van de zangkunst door onderzoek, performance en educatie.

2. Projectonderdelen

Het project bestond uit de volgende onderdelen:

1. Selectie en studie van de oude handschriften afkomstig van diverse locaties
2. Samenstellen en uitgeven van een boek met een bloemlezing van gezangen en liederen uit de handschriften in facsimile, met een inleiding en handleiding hoe de handschriften gelezen dienen te worden.
3. Uitvoeringen door Trigon, professioneel vocaal ensemble voor spirituele muziek uit de Middeleeuwen, van een selectie van de handschriften in concerten op verschillende locaties. Trigon werkte hierbij vanuit de oorspronkelijke notaties.
4. Workshops en Masterclasses voor educatie en participatie van publiek. Elke workshop vormde een opmaat tot een Trigon-concert. In de Masterclass en uitgebreide workshops is aan professionele zangers en gevorderde amateurs de gelegenheid geboden zich verder in dit soort muziek te verdiepen. Hierbij is uitsluitend gewerkt vanuit de oorspronkelijke notaties. Het boek heeft bij de workshops steeds als cursusmateriaal gediend, behalve bij de workshop in Schiedam.
5. Samenstelling van een CD met een selectie van de handschriften, eveneens door ensemble Trigon.

3. Selectie en studie van de oude handschriften

Het onderzoek is geleid door Margot Kalse, alt-mezzo, specialiste in oude muziek en gregoriaans, en artistiek leider van ensemble Trigon. Voor de selectie heeft zij zich laten adviseren door musicologen van de universiteiten van Utrecht (Ulrike Hascher-Burger) en Leuven (Pieter Mannaerts).

Een belangrijke bijdrage is geleverd door Marsja Mudde, sopraan, lid van ensemble Trigon, eveneens gespecialiseerd in Middeleeuwse muziek.

Hulp bij het vertalen uit het middeleeuws Latijn kreeg Margot Kalse van prof. R. Huygens (hoogleraar met emeritaat van de RUL), en bij het transcriberen van enkele woorden in het Middelnederlands waar zij niet uit kwam, van Geert Warnar, werkzaam aan de RUL.

Onderzoek is gedaan naar de volgende handschriften:

1. Handschrift uit het Mariënpoelconvent bij Leiden
2. Handschrift van Gregoriusbroederschap te Zwolle, Emmanuelshuizen VI
3. Handschrift uit de IJsselvallei
4. Handschrift uit het Agnietenklooster in Utrecht
5. Handschrift uit het Sint Margarethaklooster te Amsterdam
6. Handschrift uit het Windesheimer klooster Ter Noot Gods te Tongeren
7. Handschrift uit het voormalige Agathaklooster te Delft
8. 'Manuscript Koning'

Hiervoor zijn de volgende bibliotheken benaderd:

1. Universiteitsbibliotheek van Vilnius, Litouwen
2. Collectie Zwolle, Emmanuelshuizen VI, via Historisch Centrum Overijssel
3. Universiteitsbibliotheek Utrecht
4. Staatsbibliothek zu Berlin - Preussischer Kulturbesitz te Berlijn
5. Österreichische Nationalbibliothek te Wenen
6. Brussel, Koninklijke Bibliotheek van België
7. Gemeente archief Delft
8. Brussel, Koninklijke Bibliotheek van België

4. Uitgave van het boek *Liederen van Licht en Troost*

Uit het onderzochte materiaal is een prachtige bloemlezing samengesteld uit de handschriften. getiteld "Liederen van Licht en Troost".

Van elk handschrift zijn geselecteerde gezangen in kleurkopie afgebeeld, waardoor het boek niet alleen een interessant werkboek, maar ook een fraai kijkboek is geworden.

De teksten zijn getranscribeerd en in hedendaags drukschrift naast de handschriften geplaatst, voorzien van een vertaling.

Totaal zijn 34 gezangen/liederen opgenomen.

In de inleiding van het boek wordt ingegaan op het hoe en waarom van het werken vanuit de originele notatie, en wordt achtergrondinformatie gegeven over de Moderne Devotie en de herkomst en het gebruik van de opgenomen handschriften.

Daarnaast is een uitgebreide handleiding opgenomen voor het lezen en uitvoeren van de oude notaties, zowel in het Hoefnagelschrift als in Kwadraatnotatie.

Het boek is in eigen beheer door Stichting Key2Singing uitgegeven en geregistreerd met ISBN/EAN nr. 978-90-9027297-9.

Er is zowel een praktische, zingvriendelijke ringbandversie uitgegeven als een fraaie ingenaaide versie met harde kaft. Het formaat is oblong, ongeveer liggend A4 (bxhxd = 305 x 217 x12 mm)

De ringbandversie was tevens het werkboek voor de masterclass en de workshops.

5. Uitvoeringen door Trigon

Trigon, professioneel vocaal ensemble voor spirituele muziek uit de Middeleeuwen, heeft, onder leiding van Margot Kalse, op basis van de geselecteerde oude handschriften in verschillende concerten een programma uitgevoerd met Gregoriaans en liederen uit de Moderne Devotie van de Lage Landen.

Trigon gaat uit van de artistieke visie dat teruggaan naar de oudst beschikbare bron een duidelijke meerwaarde heeft boven het werken met transcripties. De oorspronkelijke notatie met neumen en/of mensurale notatie, vooral in handschrift, drukt bewegingen uit waarvoor in het moderne notenschrift geen tekens bestaan.

Deze professionele uitvoering bood de mogelijkheid aan een breed publiek om kennis te laten maken met deze prachtige liederen uit het Nederlands en Vlaams cultureel erfgoed.

Spirituele middeleeuwse muziek is oorspronkelijk geen concertmuziek, maar gebruiksmuziek voor kamer, kapel en kerk, bedoeld om samen te zingen en contact met God te leggen. Trigon zingt dan ook altijd vanuit diverse plekken in de concert ruimte. De uitvoeringen van het projectprogramma zijn daarom begeleid door een choreograaf/regisseur, om deze effecten nog te versterken en te professionaliseren.

De concerten vonden plaats op de volgende data en locaties:

- 24-05-2012 Groningen, Martinikerk
- 20-10-2012 Oost-Souburg, historische dorpskerk, als onderdeel van concertreeks;
- 16-12-2012 Schiedam, 't Huis te Poort (Oud-Katholieke kerk);
- 22-12-2012 Leiderdorp, dorpskerk
- 13-06-2013 Zwolle, Historisch Centrum Overijssel, met presentatie CD

Door de keuze van de verschillende concertlocaties hebben wij ook gepoogd te helpen de culturele diversiteit te bevorderen in regio's met weinig onderscheidend aanbod.

Bij de concerten werden boek en CD te koop aangeboden (zolang boek of CD nog niet was uitgekomen kon men dit via een intekenlijst bestellen).

6. Workshops en Masterclasses voor educatie en participatie van publiek

Als educatief aspect aan het project zijn de volgende soorten cursussen georganiseerd:

- 1 Masterclass van drie dagen (26..28-0-2012 Bedum, cultureel centrum De Buitenhof, 5 deelnemers)
- 2 uitgebreide workshops van één dag (17-11-2012 en 23-03-2013, beide in Lisse, Huys Dever, 9 resp. 13 deelnemers).
- 4 laagdrempelige workshops van één middag, voorafgaand aan de Trigonconcerten in Oost-Souburg, Schiedam, Leiderdorp en Zwolle (zie hierboven; aantal deelnemers resp. 8, 15, 22 en 8).

Een geplande uitgebreide workshop in de reeks van de Stichting Le Pavillon te Utrecht begin oktober 2012 werd door deze organisatie afgelast omdat het door hun vereiste minimum aantal deelnemers zich niet tijdig had aangemeld.

Uitgangspunt voor masterclass en workshops was om uitsluitend te zingen en te studeren vanuit de notaties zoals ze in de handschriften staan. Dit wordt zelden gedaan.

Hiervoor was oefenmateriaal beschikbaar gesteld op internet zodat de deelnemers zich konden voorbereiden op de oude notaties. Dit materiaal is door Trigon ontwikkeld: er zijn opnames van de betreffende stukken gemaakt door Trigon; hierbij is een filmpje gemaakt, waarin het handschrift wordt vertoond tijdens het afspelen van de muziek waarbij een cursor de muzieknotatie volgt.

In de masterclass en uitgebreide workshops is aan (semi-)professionele zangers en gevorderde amateurs de gelegenheid geboden zich verder in dit soort muziek te verdiepen. Daarbij is ook aandacht besteed aan de vocale technieken die deze muziek behoeft. Masterclass en uitgebreide workshops werden afgesloten met een concert gegeven door de deelnemers i.s.m. leden van Trigon.

De 2 uitgebreide workshops werden gehouden als praktischer en daardoor aantrekkelijker alternatief voor de tweede geplande masterclass.

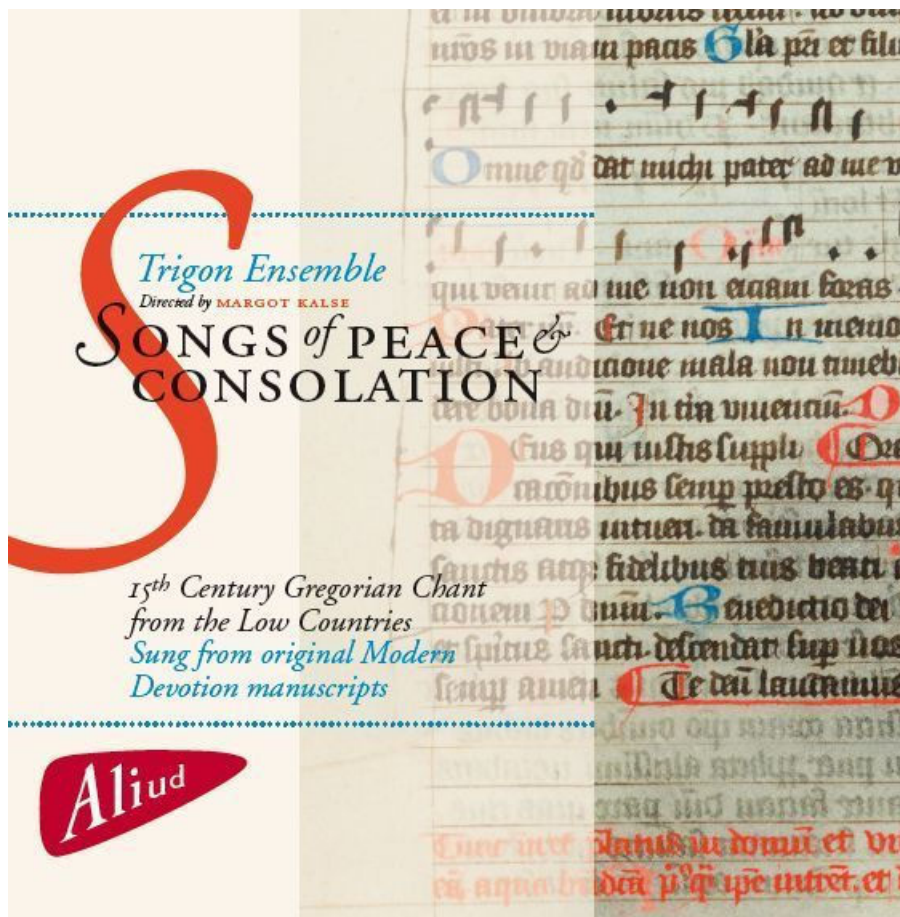
Aan de laagdrempelige workshops konden alle geïnteresseerden deelnemen, zonder selectie vooraf. Men kreeg hier de gelegenheid om deze muziek te leren zingen en ervaren onder professionele begeleiding. Elke workshop vormde een opmaat tot een Trigon-concert. Bij de concerten in Schiedam en Leiderdorp mochten de deelnemers van de workshop enkele refreinen meezingen in het slotstuk: een middeleeuws kerstlied.

7. Samenstelling CD Songs of Peace and Consolation

De voorgenomen productie van een DVD met video-opnamen van ensemble Trigon en vertoning van de handschriften tijdens het afspelen van de muziek met lopende cursor erbij, bleek helaas een brug te ver. In plaats daarvan heeft Trigon het hierboven beschreven studiemateriaal voor de workshops ontwikkeld, en daarnaast een CD samengesteld getiteld "Songs of Peace and Consolation" t.b.v. een internationaal publiek. Hierop is een selectie geplaatst van 21 gezangen uit de onderzochte handschriften uit de periode van de Moderne Devotie, uitgevoerd door ensemble Trigon o.l.v. Margot Kalse.

Het bij de CD gevoegde boekje bevat een inleiding door Margot Kalse in het Engels, Nederlands, Frans en Duits. De teksten van de gezangen zijn door Laurens Leujes in samenwerking met Margot Kalse, in het Engels vertaald en in het boekje opgenomen.

De CD is uitgebracht bij het label Aliud onder nummer ACD BE 064-2.

De productie van de CD heeft helaas veel langer op zich laten wachten dan gepland t.g.v. problemen bij de producent. Daardoor moest ook de projectduur worden verlengd.

De CD is tijdens het Trigon-concert in Zwolle op 13 juni 2013 officieel gepresenteerd. Hierbij werd een inleiding gehouden over de muziek uit de periode van de Moderne Devotie door mw. Ulrike Hascher-Burger, docent musicologie aan de universiteit van Utrecht.

Eén van de opnames met vertoning van het handschrift is openbaar gemaakt, door het op Youtube te zetten. Zie Regnum Mundi op Youtube.

8. Publiciteit

Publiciteit voor het project is gegeven:

- op onze eigen website www.key2singing.nl,
- op YouTube met de vertoning van het responsorium Regnum Mundi, met vertoning van het desbetreffende stukje handschrift tijdens het afspelen van de muziek, tevens bedoeld als oefenmateriaal. Deze presentatie zal worden gehandhaafd en toegankelijk zijn via de website van Key2Singing voorzien van een korte toelichting. Zo maken wij een deel van het projectresultaat voor iedereen toegankelijk..

Er is tweemaal een interview met Margot Kalse op de radio geweest, uiteraard gelardeerd met fragmenten van gezangen door Trigon; het eerste in april 2013, live in de studio bij Wouter Pleisier (radio Max), het tweede telefonisch, ook met Wouter Pleisier, bij Podium op radio 4. Daarnaast zijn voorafgaand aan Kerstmis enkele kerstliederen ten gehore gebracht als preview op de cd, door RKK en door IKON.

Publiek voor concerten en workshops is benaderd per regio waar de concerten plaats vinden (1 maand voorafgaande aan het desbetreffende evenement):

- via aankondigingen in cultuuragenda's,
- via persberichten en interviews,
- via aankondigingen op conservatoria en muziekscholen,
- via e-mailings naar koren uit de regio,
- via raamposters in de regio,
- via het uitdelen van flyers.

Landelijk (enkele maanden voorafgaande aan het desbetreffende evenement):

- via aankondigingen in bulletins/ op websites met vocaal-muzikale projecten,
- via e-mailings aan gezelschappen die zich bezig houden met Gregoriaans,
- via e-mailings aan stichtingen die zich bezighouden met de Moderne Devotie.

9. Organisatie

9.1 Eigen organisatie

De productie van het project is grotendeels in eigen beheer gedaan. Bestuur van de Stichting Key2Singing en leden van ensemble Trigon waren hierbij verantwoordelijk voor de organisatie van concerten, workshops, masterclasses en de verkoop van boek en CD.

In sommige gevallen kon een deel van de publiciteit en/of de verkoop van toegangskaarten voor de concerten bij de organisatie van een concertlocatie worden ondergebracht.

9.2 Overige ondersteuning

De uitvoeringen door Trigon zijn ondersteund door een choreograaf. Voor de productie van CD en boek is samengewerkt met een grafisch vormgever. Vertaalwerk is gedeeltelijk door vrijwilligers gedaan, gedeeltelijk door professionals.

De CD is geproduceerd door Aliud Records, Scarster Music Investment te Joure.

Voor de logistieke ondersteuning is gebruik gemaakt van vrijwilligers uit de eigen organisatie en/of de gastverlenende organisatie.

10. Evaluatie

Hoewel het aantal deelnemers aan de Masterclass en de workshops achterbleef bij de verwachtingen, kunnen wij toch terugzien op een geslaagd project in termen van kwaliteit.

Wij hebben een zeer fraai boek en een mooie CD geproduceerd die van blijvende waarde zijn en zeer gewaardeerd worden door het publiek. Aangezien een groot aantal van de stukken die op de cd staan, ook in het boek zijn te vinden, vormen deze twee uitgaven een mooi geheel en kunnen ze in de toekomst ook samen dienen als goed educatief materiaal.

De deelnemers aan de Masterclass en de workshops waren steeds zeer tevreden. Een enquête onder de deelnemers is nog in bewerking.

Het publiek was lovend over de concerten.

De vertraagde verschijning van de CD leidde tot enig gemopper bij een enkeling die de cd besteld had. Deze persoon vond echter de cd zo mooi, toen die eenmaal in haar bezit was, dat haar enthousiasme onmiddellijk terugkeerde.